

EKUMENSKA GIBANJA U HRVATSKOJ NEPOSREDNO NAKON DRUGOGA VATIKANSKOG KONCILIA

Daniel PATAFTA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
d.patafta@yahoo.com

Sažetak

Značajan pomak i otvaranje ekumenskoj ideji i pokretu koji je za Katoličku crkvu učinio Drugi vatikanski koncil naišli su na veliki odjek u Hrvatskoj. Osobito je to vidljivo u prvim godinama nakon Koncila kada je u Crkvi u Hrvata pokrenut niz događanja koja su trebala započeti s ekumenizmom na prostoru bivše Jugoslavije. Najbolji izvor za poznavanje širenja i usmjeravanja ekumenske misli u poslijekoncilskom razdoblju u Hrvatskoj svakako je *Glas Koncila*, kao i njegov bilten *Poslušni Duhu*, koji je izašao u svega pet brojeva. Upravo se iz ondašnjih tiskovina može iščitati određena ekumenska euforija koja je zavlдалa među hrvatskim svećenstvom i laicima u prvim godinama nakon Koncila, ali i jedan veliki zastoj početkom 70-ih godina XX. stoljeća. Ekumenizam je na ovim prostorima u prvom redu bio usmjeren prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi, u kojoj su stavovi prema ekumenizmu bili često oprečni, od onih koji su ga podržavali do onih koji su mu pristupali s velikim oprezom i predrasudama. Na području ekumenske misli i cijeloga ekumenskog pokreta u njegovim počecima na hrvatskom prostoru svakako je najznačajniju ulogu imao Tomislav Janko Šagi-Bunić čiji su članci u *Glasi Koncila* i biltenu *Poslušni Duhu*, koji je uređivao, pokazatelj koncilske usmjerenosti Katoličke crkve prema ekumenizmu. Šagi-Bunić je zacijelo bio vodeće ime ekumenskih gibanja u Hrvatskoj u poslijekoncilskom razdoblju.

Ključne riječi: ekumenizam, *Glas Koncila*, *Poslušni Duhu*, Tomislav Janko Šagi-Bunić, Srpska pravoslavna crkva, poslijekoncilsko vrijeme, Crkva u Hrvata.

Uvod

Drugi vatikanski koncil označio je početak novog razdoblja u ekumenskom pokretu za cijelo kršćanstvo. Ponajprije, Koncil je predstavljao jednu zasebnu etapu u povijesti ekumenizma u Katoličkoj crkvi. Sâm Koncil značio je na tom planu prijelaz od privatnog ekumenizma na službeni, odnosno od polemike na dijalog. Otvorivši se ekumenizmu, Koncil je katolicizmu dao snažan poticaj u intenzitetu, naglasku i metodi ekumenskih kretanja za budućnost. Koncilski poticaj vrlo se brzo prenio u već postojeća gibanja unutar partikularnih Crkava i jače ih aktivirao. Tako je i Crkva u Hrvata vrlo rano, odmah slijedeći impulse Koncila, započela ekumenski djelovati i promišljati. Iako je među Hrvatima postojalo ekumensko gibanje i u razdobljima prije Koncila, naravno u okvirima ondašnjeg shvaćanja i prakse, početak sustavnoga ekumenskoga rada vezan je upravo uz koncilska nastojanja i donošenje Dekreta o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*. Koncilsko i poslijekoncilsko vrijeme poklapalo se i s razdobljem popuštanja zategnutih odnosa prema Crkvi na području Jugoslavije, odnosno s vremenom kada slabi državni pritisak na Crkvu. Upravo će to odigrati ključnu ulogu u pojavi katoličkih tiskovina, na poseban način *Glasa Koncila*, putem kojega se može pratiti ekumenska gibanja na hrvatskom jezičnom prostoru u razdoblju tijekom i nakon Koncila. Kao jedine nepartijske novine na području Jugoslavije i jedina katolička tiskovina na hrvatskom govornom području, on predstavlja izvrstan izvor za proučavanje spomenute tematike. Zbog obimnosti građe koja je posvećena tim temama, ovaj rad obuhvaća razdoblje od 1963., godine izlaženja prvog broja *Glasa Koncila*, do 1974. godine, kada je u Mariboru održan Prvi međufakultetski ekumenski simpozij, i kada je Biskupska konferencija Jugoslavije uputila *Pastirski poziv svim članovima Katoličke Crkve u Jugoslaviji na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja*. Upravo taj poziv predstavlja početak jednoga novog razdoblja u ekumenizmu Crkve u Hrvata. Ovdje svakako treba istaknuti i djelovanje hrvatskog kapucina i koncilskog teologa te ondašnjeg dekana Katoličkoga bogoslovnog fakulteta dr. Tomislava Janka Šagi-Bunića, kao jednog od vodećih katoličkih teologa onoga vremena u Hrvatskoj i najboljeg poznavatelja i promicatelja ekumenske misli u nas. Među ostalim, Šagi-Bunić je bio i pokretač biltena *Glasa Koncila Poslušni Duhu*, koji je izlazio tijekom 1966. godine, u pet svezaka. Cilj je ovoga rada prikazati kako se Crkva u Hrvata u prvom poslijekoncilskom desetljeću snalazila u ekumenskim pitanjima, koji su pomaci napravljeni, na koji je način proveden ekumenizam i koji su bili glavni akteri ekumenskoga pokreta u tome razdoblju među Hrvatima. Uz već spomenute izvore *Glas Koncila* i *Poslušni Duhu*,

vrijedan doprinos predstavljaju i radovi Tomislava Janka Šagi-Bunića koji su objavljeni u tim tiskovinama, kao okosnica razumijevanja ekumenske misli toga razdoblja.

1. Početci suvremenog ekumenizma u Hrvatskoj

Rađanje ekumenskog pokreta na svjetskoj razini imalo je odjeka, iako skromnog, i u Hrvatskoj.¹ Ova tema zaslužuje iscrpniju analizu, no budući da se u nju ovdje ne možemo upustiti, ukratko ćemo se osvrnuti na neke reakcije iz vremena prije Drugoga vatikanskog koncila. Godine 1925. u Stockholmu je održana ekumenska konferencija *Život i akcija*. O njoj je izvijestio i *Glasnik sv. Ćirila i Metoda*. Članak pod naslovom »I nekatolici rade za jedinstvo« pisan je s dosta nesimpatija prema samom događaju, tako da njegov autor A. P. ovako opisuje spomenuti događaj: »... katolici nijesu mogli službeno prisustvovati jer bi time priznali da može koja druga vlast osim nasljednika sv. Petra sazivati opće crkvene sabore. [...] Zaista, jadan je bio uspjeh ovoga sastanka! A zašto? Jer je to bio sastanak 'kršćana' bez Krista.«² Očito je da autor ovoga članka piše s pozicija stare katoličke apologetike koja je obilježavala razdoblje koje je prethodilo ekumenskom pokretu u Katoličkoj crkvi. S druge strane, zagrebački *Katolički list* sa simpatijama se osvrnuo na konferenciju u Lausanni iz 1927. godine. Ipak, iako učesnicima priznaje dobru volju, i on na tragu ondašnjeg shvaćanja zaključuje kako »nema nade u pozitivni uspjeh jer im manjka solidni auktoritet osnovan na božanskom pravu, pa zato niti jedan zaključak nema nikakva jamstva da će moći biti u život proveden«³. Sličnog zaključka bio je i autor članka »Lozanski koncil«, koji je izašao nekoliko brojeva kasnije u istom listu, koji kaže da sve te konferencije neće imati učinka sve dok se ne dođe do uvjerenja kako se »sav kršćanski svijet mora podvrgnuti Stolici sv. Petra i Pavla«⁴. No u istom članku stoji upozorenje katolicima da »ne smiju nehajno promatrati dok im se braća naprežu naći stazu [...] nego im je sveta dužnost žarko moliti, da ovi naporu ne ostanu bez uspjeha«⁵. Osvrt na konferenciju u

¹ Više o ovoj temi vidi u: Jure ZEČEVIĆ, Neki značajniji datumi iz naše ekumenske i međureligijske-dijaloške baštine, u: Jure ZEČEVIĆ (ur.), *Zar je Krist razdijeljen?*, Zagreb, 2013., 89–94; Jure ZEČEVIĆ, Nastanak, povijest i smisao tjedna molitve za jedinstvo, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 2, 229–236; Antun ŠKVORCEVIĆ, Katolička crkva u Hrvatskoj i ekumenizam, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 3–4, 513–540; Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija*, Zagreb, 2005., 873–890, 1029–1091.

² A. P., I nekatolici rade za jedinstvo, u: *Glasnik sv. Ćirila i Metoda*, 1 (1925.) 9–12, 174–175.

³ Koncil crkava u Losani, u: *Katolički list*, 18. VIII. 1927., 468.

⁴ *Isto*, 468.

⁵ Lozanski koncil, u: *Katolički list*, 29. XII. 1927., 729.

Lausanni napisao je i P. Lončar, koji je došao u Lausannu tri dana po završetku konferencije. Vlastiti loš dojam iznio je u svojem članku izjavljujući kako su zaključci konferencije »bježanje pred životom i toplinom kršćanstva«, jer ondje nije bilo »vrhovnog, nepogrešivog sudije« te usto napominjući kako »Katolička crkva nije mogla da prisustvuje takovom sastanku, koji traži dogmatski minimum, da se postigne vjersko jedinstvo. U vjerskim pitanjima nema trgovine, nego samo povratak k istini Evanđelja i Predaje.«⁶ Početkom 1928. godine isti je list donio cjeloviti tekst enciklike pape Pija XI. *Mortalium animos*⁷ koju je potom u svojem članku prokomentirao dr. Matija Petlić. On kaže kako se tzv. »svekršćani« zavaravaju i da u tom pokretu »leži veoma teška zabluda, koja razara do dna temelje katolicizma. [...] Crkva ne može dopustiti katolicima sudjelovanje na sastancima svekršćana [...] kršćane treba da kao prvi vez veže jedinstvo vjere.«⁸ Na kraju poziva sve rastavljene kršćane da se jednostavno vrate u Crkvu i priznaju Apostolsku stolicu.⁹ Godine 1937. održane su ekumenske konferencije u Oxfordu i Edinbourghu. Tom je prilikom u *Katoličkom listu* dr. Kamilo Dočkal izdao niz članaka pod naslovom »Dva značajna kongresa za jedinstvo Crkve (Atena-Oxford)«¹⁰. Uglavnom se bavi jednim kongresom pravoslavnih teologa u Ateni, zatim piše o konferenciji u Oxfordu, dok onu u Edinbourghu spominje samo uzgredno, dotičući se povijesti ekumenskog pokreta. Tako zastupa mišljenje kako Katolička crkva nije mogla biti službeno zastupljena u Oxfordu jer se ona nema s kime »pogađati«. Na kraju zaključuje kako nitko ne može »izmiriti istinu i neistinu«, te u tom smislu poručuje odi-jeljenim kršćanima: »Ostavili ste Rim, a sada vam Rim manjka. Vi ga trebate. [...] Najbolje ćete učiniti, ako se vratite natrag u ovčinjak, iz kojega ste izašli; da opet priznate onaj jedan najveći i suvereni autoritet, koji je Krist postavio kao princip i svezu jedinstva. Onda neće biti od potrebe kongresi u Stocholmu, Lausanni, Edinburgu, Oxfordu...«¹¹ No, bilo je i pozitivnih reakcija na konferenciju u Edinbourghu. Tako je isusovački časopis *Život* prenio članak isusovca J. H. Rydera, koji je prisustvovao konferenciji, i koji o njoj iznosi veoma povoljne utiske te kaže da svi njezini sudionici »zaslužuju našu simpatiju.

⁶ P. LONČAR, Iz života Katoličke crkve u 1927. godini, u: *Katolički list*, 26. IV. 1928., 215.

⁷ Usp. PIO XI., Encikličko pismo svetog oca pape, u: *Katolički list*, 26. I. 1928., 37–41.

⁸ Usp. Matija PETLIĆ, Uz encikliku pape Pia XI., u: *Katolički list*, 23. II. 1928., 93–95.

⁹ *Isto*, 93.

¹⁰ Kamilo DOČKAL, Dva značajna kongresa za jedinstvo Crkve (Atena-Oxford), u: *Katolički list*, 18. XI. 1937., 557–558; 25. XI. 1937., 570–572; 2. XII. 1937., 581–583; 16. XII. 1937., 618–620; 23. XII. 1937., 630–631; 30. XII. 1937., 642–644.

¹¹ Kamilo DOČKAL, Dva značajna kongresa za jedinstvo Crkve (Atena-Oxford), u: *Katolički list*, 30. XII. 1937., 644.

[...] Ako smo već prije bili uvjereni da katolička Crkva može da sudjeluje na takovim konferencijama, sada smo o tom dvostruko uvjereni.«¹²

Ukratko se može reći kako je, izuzev nekoliko iznimaka, stav Katoličke crkve, pa tako i Crkve u Hrvata, bio iznimno negativan prema ekumenizmu. Stavovi vidljivi iz ovih tekstova pokazuju kako je i dalje prevladavalo staro apologetsko i kontroverzističko pristupanje nesjedinjenim Crkvama te ujedinjenje s Rimom kao jedina opcija za kršćansko jedinstvo.

Još od XVIII. stoljeća Hrvati su pokazivali puno veće zanimanje za Istočne crkve, tako da u to vrijeme nastaje veliki broj kontroverzističkih djela koja su uglavnom usmjerena prema pravoslavlju, mnogo manje prema protestantizmu.¹³ Ovdje, svakako, treba ubrojiti i djelovanje biskupa Josipa Jurja Strossmayera, osobito njegov odnos prema pravoslavnima.¹⁴ Unatoč tome što je i Strossmayer bio obilježen shvaćanjima svojega vremena, ne može se poreći da je u njegovu radu bilo mnogo iskrenih ekumenskih ideja i nastojanja. Usto treba spomenuti i internacionalnu ćirilometodsku ideju koja je kod nas naišla na veliki odjek. Od 1907. godine održan je niz kongresa na kojima su aktivno sudjelovali predstavnici iz Hrvatske i Slovenije, gdje su bili prisutni i neki pravoslavni teolozi. Širenje te ideje vezuje se uz lavantinskog (mariborskog) biskupa Antuna M. Slomšeka koji je pokrenuo *Apostolat sv. Ćirila in Metoda*.¹⁵ Pokret se poprilično proširio po Sloveniji, a našao je pristalica i u Hrvatskoj. Tako *Katolički tjednik* iz Sarajeva izvještava kako je 1927. godine Biskupska konferencija Jugoslavije naredila svim dušobrižnicima da se po župama osnivaju društva *Apostolata*, a katolički časopisi neka pišu o njemu te toplo preporučaju da se taj pokret širi i dalje. Ista je Biskupska konferencija stavila *Katoličku akciju*

¹² J. H. RYDER, Druga svjetska konferencija nesjedinjenih kršćanskih Crkvi – Edinburgh 1937, u: *Život*, 1937, 340.

¹³ Usp. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija*, 861–867; Ivan KARLIĆ – Daniel PATAFTA, Teološke teme u djelu »Istina katolichanska« fra Antuna Bačića, u: Tatjana MELNIK (ur.), *Zbornik radova o fra Emeriku Paviću*, Zagreb, 2014., 303–322.

¹⁴ Usp. Andrija SPILETAK, Biskup J. J. Strossmayer i pravoslavlje, u: *Obnovljeni život*, 23 (1936.) 3, 277–304; Antun ČEČATKA, Strossmayer i ekumenski dijalog, u: *Diacovensia*, 13 (2005.) 1, 159–163; Andrija ŠULJAK, Biskup Josip Juraj Strossmayer i ćirilometodskoglagoljska baština, u: *Diacovensia*, 2 (1994.) 1, 275–294; Željko KARAULA, Pisma crnogorskog pjesnika, svećenika i diplomata Jovana Sundečića bosanskođakovačkom i srijemskom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru (1881.-1887.), u: *Diacovensia*, 17 (2009.) 1, 91–156; Antun ČEČATKA, *Viđenje Crkve J. J. Strossmayera (1815.-1905.): perspektive jedinstva sa slavenskim pravoslavnim crkvama*, Đakovo, 2001.; Slavko SLIŠKOVIC, Strossmayer promicatelj europskog jedinstva, u: *Croatia Christiana Periodica*, 29 (2005.) 56, 209–220.

¹⁵ Usp. Fran GRIVEC, *Slovanska apostola sv. Ćiril in Metod*, Ljubljana, 1927.; Fran GRIVEC, Sv. Ćiril i Metod o papinu prvenstvu, u: *Obnovljeni život*, 5 (1924.) 5, 257–259.

pod zaštitu sv. Ćirila i Metoda, s objašnjenjem kako je cilj svega »vjersko jedinstvo s rastavljenom slavenskom braćom«¹⁶.

Razdoblje Kraljevine Jugoslavije, ratno vrijeme od 1941. do 1945. godine kao i vrijeme socijalističke Jugoslavije zadali su smrtni udarac i ćirilometodskoj ideji i ekumenskim gibanjima na hrvatskom prostoru. Tek će otvaranje Drugoga vatikanskog koncila i pojava katoličkih tiskovina nakon 1960. godine ponovno dovesti do obnavljanja ekumenskih ideja, samo sada na novim temeljima i s novim postavkama.

2. Suvremeni ekumenizam u Hrvatskoj nakon Drugoga vatikanskog koncila

Prvi odjek Koncila na ekumenskom području nalazimo kod poznatog pripadnika liturgijskog pokreta u Hrvatskoj, benediktinca Martina Kirigina. On u svojem članku »Što je irenizam?« zagovara modernu ekumensku ideju koju pritom povezuje s idejom liturgijske obnove te se poziva na Dom Beauduina. Nadalje spominje ekumensko djelovanje biskupa Slomšeka i Strossmayera, ćirilometodski pokret te prof. Grivca i njegovu ekumensku ideju kazujući da »što smo bliži središtu, bliži smo i međusobno«¹⁷. Također ističe kako »rad za sjedinjenje zovemo ekumenskim (sveopćim), jer mu je cilj da sve Kristove učenike okupi u jedno stado pod jednim pastinom. Dakako, ne ide se za tim da se napuste rasne, povijesne, liturgijske, pravne i druge razlike i običaji, nego da se svi uklope u jedno živo otajstveno tijelo Kristovo. Da će svakoj skupini biti osigurano mirno uživanje njezinih posebnosti...«¹⁸ Kirigin naglašava da treba ići putovima »kršćanske snošljivosti i ljubavi [...] i da treba cijeniti sve što je na drugome dobro.«¹⁹ Također ističe kako je Ivan XXIII. kazao »da ne koristi istraživati tko je veći krivac za raskol. Vjerske razlike nije moguće premostiti nego putem irenizma. Bez obzira na prestiž, jer je ljubav i poniznost najbolji prestiž istine.«²⁰ Osvrće se i na dogmatsko polje te kaže kako se »na dogmatskom polju ne može ni za dlaku popustiti od vjerskih istina, ali u svakidašnjem životu možemo mnogo toga irenično pojasniti i približiti«²¹. U sljedećem broju na Kiriginov je članak reagirao splitski biskup Frane Franić. Govoreći o Kiriginovu irenizmu Franić se pozvao na osudu istoga koju je izrekao još

¹⁶ Naš episkopat za ujedinjenje crkava, u: *Katolički tjednik*, 20. XI. 1927., 6.

¹⁷ Martin KIRIGIN, Što je irenizam?, u: *Služba Božja*, 2 (1962.) 4, 177.

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ *Isto*, 178.

²¹ *Isto*, 179–180.

Pio XII. enciklikom *Humani generis*. Franić se nije složio ni s Kiriginovom rečenicom da »isto tako treba izbjegavati sve što nas rastavlja« jer kaže da je to »pretjerani irenizam« te nadodaje kako na tom području »nema razloga da mi odstupimo od terminologije koju nam je na tom području ostavio veliki papa Pio XII., i to tako brzo poslije njegove smrti. Zato gornja rečenica neka ko vrijeđa.«²² No ubrzo će i biskup Franić promijeniti svoje mišljenje tako da će na prvom zasjedanju Drugoga vatikanskog koncila održati govor u kojem će zagovarati početak dijaloga s pravoslavnima na našem području, »dijalog koji će biti utemeljen na respektu prema istini i uzajamnom razumijevanju, bez ikakvih dvoiličnosti...«²³ Na drugom zasjedanju učinio je još jedan korak naprijed i pohvalio nacrt o ekumenizmu koji je donijelo Tajništvo za jedinstvo. Tako je u *Službenom vjesniku Splitske i Makarske biskupije* upozorio da »ekumenizam nije ništa drugo nego nastojanje da se pronađu uvijek sve bolji psihološki načini istraživanja kojima ćemo ljudima prikazati naše istine«²⁴. Upravo je biskup Franić učinio veliki ekumenski iskorak kada je 25. siječnja 1966. u splitskoj katedrali održao ekumensku molitvu s predstavnicima Srpske pravoslavne crkve u Dalmaciji.²⁵ Godine 1967., novinar pariškog liberalnog lista *Le Monde* Paul Jankovich napast će biskupa Franića zbog članka »Iz moje koncilske bilježnice. Odnos Crkve prema pravoslavnima i ateistima kod nas«, koji je objavio u časopisu *Crkva u svijetu*.²⁶ U tom članku Jankovich napada Franića za prozelitizam i tumači kako je prema Franićevim riječima »došla zgodna prilika da se pravoslavne privuče u Katoličku crkvu«. Franić na to odgovara: »Mi ćemo katolički biskupi, svećenici, redovnici i redovnice svojom svetošću privlačiti pravoslavne i tako izvršiti vrlo pozitivnu ekumensku ulogu. Ekumenska uloga sastoji se u tome da se uspostavi bratski dijalog, a ne da obraćamo druge na svoju vjeru ili u svoju Crkvu. Prema tome 'privlačiti' znači ovdje privlačiti na ekumenski razgovor, privlačiti ih prema svetosti, to jest prema Bogu, Kristu i Kristovoj Crkvi, u duhu koncilske deklaracije o vjerskoj slobodi.«²⁷ Biskup Franić nastavit će i dalje promicati koncilski nauk u poslijekoncilskom vremenu, a osobito će se odlikovati izuzetnom pažnjom i poštivanjem drugih kršćanskih zajednica. Zalagat će se za uspostavu dijaloga i vrednovanje bašti-

²² Frane FRANIĆ, Dopis preuzv. splitskog biskupa, u: *Služba Božja*, 2 (1962.) 5, 232–233.

²³ Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, II, Zagreb, 1982., 441.

²⁴ *Isto*.

²⁵ Ekumenski zagrljaj, u: *Glas Koncila*, 6. II. 1966., 6.

²⁶ Usp. Frane FRANIĆ, Iz moje koncilske bilježnice. Odnos Crkve prema pravoslavnima i ateistima kod nas, u: *Crkva u svijetu*, 1 (1966.) 1, 20–25.

²⁷ Frane FRANIĆ, Pariški list krivo tumači misao splitskog biskupa, u: *Glas Koncila*, 2. IV. 1967., 6.

ne Pravoslavne crkve te ga neki smatraju za jednog od vodećih ekumenista na hrvatskom prostoru.²⁸

Još prije negoli je na Koncilu usvojen Dekret o ekumenizmu (21. studenog 1964.), đakovački biskup mons. Stjepan Bäuerlein u svojoj je biskupiji utemeljio *Dijecezanski odbor za sjedinjenje Crkava*, kojemu je povjerio zadaću ekumenskog rada u biskupiji. Dekret o ustanovljenju izdao je posljednjeg dana velike molitvene osmine za jedinstvo kršćana. Predsjednikom Odbora imenovan je Rudolf Šverer, a njegovim tajnikom Ćiril Kos. Uz njih dvojicu u Odboru su se nalazila još četvorica svećenika. Odbor je putem *Vjesnika Đakovačke biskupije* nastojao svećenstvo i vjernike informirati o ekumenskom gibanju u svijetu, a posebno se pobrinuo za izdanje hrvatskog prijevoda *Dekreta o ekumenizmu* s kratkim osvrtom kardinala Augustina Bee. Dokument je preveo tajnik Odbora Ćiril Kos. U siječnju 1966. godine Odbor je izdao brošuru s ekumenskim molitvama.²⁹

Biskupska konferencija Jugoslavije ustanovila je 1967. godine *Biskupsku komisiju za ekumenizam*. Za njezina predsjednika izabran je kardinal Franjo Šeper, čime se željelo pokazati kako Biskupska konferencija pridaje temi ekumenizma veliku važnost. Za tajnika je imenovan prof. dr. sc. Tomislav Šagi-Bunić, koncilski teolog i veliki zagovornik ekumenizma u poslijekoncilskom razdoblju.³⁰ Nakon Šeperova odlaska u Rim 1968. godine za novog predsjednika komisije imenovan je beogradski nadbiskup mons. Gabrijel Bukatko.³¹ Tom je prilikom Biskupska konferencija odobrila prijedlog tajnika Šagi-Bunića da se oformi radna grupa od petnaest članova, svećenika i laika koji su već ranije pokazali svoju zauzetost za ekumenizam. Cilj te radne skupine bio je organizirati i usmjeriti ekumensko djelovanje na nacionalnoj osnovi. Radna skupina sastala se 27. svibnja 1969. u Bačkoj Palanci, a u njezinu su radu sudjelovali biskupi Arnerić i Bäuerlein. Grupa je izradila prijedlog za promicanje ekumenskog rada u Katoličkoj crkvi u Jugoslaviji. Predloženo je da se uz Ekumensku komisiju Biskupske konferencije Jugoslavije, sastavljenu od biskupa i Vijeća stručnih konzultatora, osnuje Ekumensko tajništvo kao stalno radno tijelo sa sjedištem u Zagrebu.³² Ono je trebalo imati izvršni odbor sastavljen od tajnika i deset do petnaest osoba, klerika i laika te plenarni odbor u kojem bi se

²⁸ Usp. Dušan MORO, Nadbiskup Frane Franić i ekumenski pokret i dijalog, u: *Služba Božja*, 47 (2007.) 4, 409–426.

²⁹ Usp. Dijecezanski ekumenski odbor u Đakovačkoj biskupiji, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 4, 125.

³⁰ Plenarno zasjedanje Biskupske konferencije u Zagrebu, u: *Glas Koncila*, 25. VI. 1967., 6.

³¹ Saopćenje, u: *Glas Koncila*, 7. VII. 1968., 3.

³² Bačka Palanka: Sastanak ekumenske radne grupe, u: *Glas Koncila*, 15. VI. 1969., 9.

nalazili tajnici biskupskih i regionalnih ekumenskih vijeća. Djelovanje Tajništva zamišljeno je na način da ono prikuplja i daje informacije o ekumenskom radu, povezuje ekumenska poduzimanja u zemlji i održava veze s ekumenskim događanjima u inozemstvu, promiče proučavanje konkretnih ekumenskih problema na terenu, potiče na ekumenski rad, osigurava stručne savjete u ekumenskim pitanjima, organizira ili potiče simpozije i druge slične stručne sastanke s ekumenskim ciljem, bilo samih katolika bilo u suradnji s drugim vjeroispovijestima. Grupa se također složila kako kod nas treba stvoriti ekumensko ozračje i odgajati katoličku zajednicu za ekumenizam. Biskupska konferencija je 12. studenog 1969. odbacila taj prijedlog i izradila Privremeni statut Ekumenske komisije Biskupske konferencije Jugoslavije. Po tom se Statutu Ekumenska komisija ustrojava analogno prema Doktrinarnoj komisiji: čine je članovi biskupi, koji su ujedno i njezino predsjedništvo, stručni teolozi i drugi članovi, među kojima i laici.³³

Od velikog značenja za ekumenski pokret svakako je bio posjet kardinala Šepera patrijarhu Germanu u Srijemskim Karlovcima 25. travnja 1968. Novinar *Glasa Koncila* opisao je taj susret ovim riječima: »Ni pravoslavni ni katolici nisu željeli od susreta u Srijemskim Karlovcima načiniti nešto spektakularno. [...] Samo tih susret dvojice ljudi koji osjećaju svu odgovornost za razvitak odnosa među kršćanskim Crkvama u ovoj državi.«³⁴ Godine 1974. susret će se ponoviti u Beogradu, kada će zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić kao predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije pohoditi patrijarha Germana u Beogradu prigodom proslave pedesete obljetnice beogradske nadbiskupije.³⁵

Širenju ekumenskih ideja osobito je pridonio obnovljeni katolički tisak, ponajprije *Glas Koncila*. Tako su u lipnju 1966. godine trojica profesora Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu Tomislav Šagi-Bunić, Josip Turčinović i Ivan Golub u svrhu širenja ekumenskih ideja u izdanju *Glasa Koncila* odlučili pokrenuti bilten za ekumenska pitanja *Poslušni Duhu*. U prvom broju uredništvo biltena obratilo se čitateljima porukom koja je ujedno ocrtavala cilj i smisao njegova izlaženja: »Bilten Poslušni Duhu obraća se zasada prvenstveno katolicima, naročito svećenicima, ali se nadamo da će i druga kršćanska braća rado primiti ovu mogućnost da dođe do većeg međusobnog upoznavanja. Prvotna svrha ovog biltena jest da mi katolici što brže i što bolje upoznamo i prigrlimo ekumenski duh koji proizlazi iz Drugog vatikanskog koncila te

³³ Usp. Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, II, 443–444.

³⁴ Susret nade u Srijemskim Karlovcima, u: *Glas Koncila*, 12. V. 1968., 8.

³⁵ Usp. Susret kardinala Franje Kuharića s poglavarom Srpske pravoslavne crkve patrijarhom Germanom, u: *Glas Koncila*, 2. VI. 1985., 1.

se tako pripravimo za ekumenski dijalog s ostalom kršćanskom braćom. Zato će bilten prije svega donositi objašnjenja i produbljenja dekreta Drugog vatikanskog koncila o ekumenizmu 'Unitatis redintegratio'...«³⁶ Mnogi istaknuti crkveni intelektualci, kao i neki biskupi, podržali su izlaženje biltena. Tako je đakovački biskup Bäuerlein pisao uredništvu kako je njime oduševljen te kako će on unijeti »mnogo svjetla u ekumenske probleme, specijalno kod nas.«³⁷ Profesor Bonaventura Duda također je otvoreno progovorio o biltenu te je, među ostalim, istaknuo: »Ljudi će vidjeti koliko je prostranstvo, ozbiljnost i odgovornost – u Kristu i u Duhu – ekumenskog pitanja i koliko se u ovo sveto djelo ulaže ljubavi, poštovanja, težnje za razumijevanjem. Za razumijevanjem: ne samo da se bolje – u Kristu i u Duhu – razumiju same kršćanske zajednice nego da svi dublje i bolje, u Duhu, razumijemo samoga Krista Gospodina i Učitelja.«³⁸ Gvardijan franjevačkog samostana na Kaptolu Zorislav Lajoš naručio je za klerikat nekoliko brojeva »sa željom da Franjini sinovi odgovore prvom poletu sv. Franje prema Orijentu«³⁹. Na početku drugoga broja biltena uredništvo je naglasilo kako cilj ekumenizma nije zbijanje kršćanskih redova kako bi se uspješnije suprotstavili ateizmu, odnosno da kršćani zaborave na svoje raspre i da se zajednički suprotstave ateistima. Oni to nazivaju opasnim i plitkim shvaćanjem te navode kako ekumenizam nije politički već je »nešto čisto religiozno. Ekumenizam je Božja stvar, ne ljudska. Ne može biti sagrađen na ljudskom interesnom računi ni odmjeravanju zemaljskih snaga. [...] Ekumenizam ne može biti utemeljen ni na kakvom 'biti protiv', već samo na 'biti za'. Zato ekumenizam ne može biti zamišljen kao okupljanje vjernika za borbu protiv ateista, nego kao okupljanje vjernika oko Krista za svjedočanstvo o realnosti Božje ljubavi prema čovjeku. [...] Zato je uspostava pravoga dijaloga među kršćanima preduvjet za uspostavu dijaloga između kršćana i ateista.«⁴⁰ Bilten *Poslušni Duhu* izašao je u pet brojeva na svega 150 stranica. Svojom pojavom a još više sadržajem značio je mnogo za raščlanjivanje ekumenske problematike kod nas. Prestanak izlaženja biltena Šagi-Bunić opravdava djelomično financijskim razlozima, a djelomično kadrovskim, iako njegovo obustavljanje tumači samo kao privremeno.⁴¹

Ekumenski pokret odvijao se i na nižim razinama. Tako je kroz cijelu 1966. godinu održavan *ekumenski četvrtak*. Svakoga četvrtka je određeni broj

³⁶ Uvodnik, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 1, 1.

³⁷ Glasovi čitalaca, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 2, 67.

³⁸ *Isto*.

³⁹ *Isto*.

⁴⁰ Uvodnik, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 2, 31–32.

⁴¹ Usp. Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, II, 445.

župa i samostana, uglavnom franjevačkih i dominikanskih, prikazivao svetu misu za jedinstvo kršćana.⁴² Isto se događanje nastavilo i početkom iduće, 1967. godine.⁴³ U kasnijim brojevima *Glasa Koncila* više nema podataka o toj vrsti molitve za jedinstvo kršćana, što možemo protumačiti kao da je ekumenizam krenuo korak dalje prema konkretnim ostvarenjima na svim razinama. Također treba spomenuti i posjet katoličkih bogoslova pravoslavcima u Beogradu 20. svibnja 1963. Prvo su to učinili bogoslovi iz Ljubljane uz dozvolu svojega nadbiskupa.⁴⁴ Zatim je 15. veljače 1964. Beograd posjetila delegacija zagrebačkih katoličkih bogoslova.⁴⁵

Tijekom molitvene osmine za jedinstvo kršćana 1968. godine prvi puta su u Zadru u pravoslavnoj crkvi i katoličkim crkvama u gradu zajedno molili i propovijedali katolički i pravoslavni svećenici, a susretima je prisustvovao i zadarski nadbiskup.⁴⁶ Ubrzo je uslijedio i susret zagrebačkog nadbiskupa kardinala Šepera i zagrebačkoga pravoslavnog mitropolita Damaskina u Zagrebu 17. travnja 1968. Istoga dana navečer mitropolit je uzvratio susret nadbiskupu Šeperu u nadbiskupskom dvoru.⁴⁷ Nedugo nakon toga šibenski biskup Arnerić i episkop Stefan dočekali su u šibenskoj luci brod koji je prevezio skupinu od 160 hodočasnika iz Svete Zemlje, nakon čega je održan molitveni susret u šibenskoj katedrali.⁴⁸

Zanimljiv je bio i susret katoličkih i pravoslavnih novinara s područja Jugoslavije 13. studenog 1968. u samostanu Stični kraj Ljubljane, na kojemu su sudjelovali predstavnici vodećih vjerskih listova *Pravoslavlje*, *Družina* i *Glas Koncila*. Osim što su se složili kako će se ovakvi susreti održavati češće, novinari su donijeli i neke zaključke vezane uz ekumensku problematiku. Tako je, među ostalim, zaključeno kako će svaki od triju listova otvoriti rubriku u kojoj će donositi vijesti iz života susjednih Crkava. Sve tri redakcije pristupit će prikupljanju dokumentacije o ekumenskom radu. Prilikom molitvene osmine za kršćansko jedinstvo redakcije će izmijeniti materijale kako bi

⁴² Usp. Ekumenski četvrtak, u: *Glas Koncila*, 9. I. 1966., 14; 23. I. 1966., 14; 6. II. 1966., 14; 20. II. 1966., 14; 6. III. 1966., 14.; 10. IV. 1966., 18; 8. V. 1966., 13; 22. V. 1966., 14; 5. VI. 1966., 14; 20. VI. 1966., 14; 3. VII. 1966., 15; 17. VII. 1966., 14; 31. VII. 1966., 10; 14. VIII. 1966., 14; 28. VIII. 1966., 14; 11. IX. 1966., 14; 25. IX. 1966., 14; 9. X. 1966., 14; 23. X. 1966., 14; 6. XI. 1966., 14; 20. XI. 1966., 14; 4. XII. 1966., 10; 25. XII. 1966., 23.

⁴³ Usp. Ekumenski četvrtak, u: *Glas Koncila*, 8. I. 1967., 14; 5. II. 1967., 14; 19. II. 1967., 14; 5. III. 1967., 14.

⁴⁴ Usp. Posjet katoličkih bogoslova pravoslavcima, u: *Glas Koncila*, 20. X. 1963., 14.

⁴⁵ Usp. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija*, 1040.

⁴⁶ Usp. Marija GRGIĆ, U Zadru se dogodilo nešto veliko, u: *Glas Koncila*, 11. II. 1968., 6.

⁴⁷ Usp. Sastanak kardinala Šepera s pravoslavnim mitropolitom zagrebačkim, u: *Glas Koncila*, 28. IV. 1968., 1, 3.

⁴⁸ Usp. Ekumenski susret u Šibeniku, u: *Glas Koncila*, 26. V. 1968., 7.

svoje čitatelje mogle potpunije informirati o životu bratskih Crkava. Također su se dogovorili kako treba ispravno informirati javno mnijenje o pitanjima interkomunije.⁴⁹

Godina 1970. vrijeme je hrvatskog proljeća, tako da se i na ekumenskom polju osjećaju i neka nacionalna pitanja. To je osobito došlo do izražaja u prigodi svjetske molitvene osmine za jedinstvo kršćana u govoru nadbiskupa Kuharića 18. siječnja 1970. godine: »Gledajući naše konkretne ekumenske mogućnosti u okvirima povijesne stvarnosti, smatram potrebnim izjaviti sljedeće: Pravoslavna Crkva živi u srpskom narodu. Gotovo cjelina srpskog naroda ispovijeda se članovima te Crkve. Katolička Crkva živi u hrvatskom narodu. Isto tako gotovo cjelina Hrvata priznaje se katolicima. Ta dva naroda žive u jednoj konkretnoj državnoj i društvenoj strukturi, žive u konkretnim povijesnim uvjetima. I Hrvati katolici i Srbi pravoslavni žive u toj stvarnosti. Stoga je povijesna činjenica da uspjeh i dimenzije ekumenskog pokreta kod nas ovisе o toj stvarnosti. Što više bude između te dvije narodne individualnosti ostvarena ravnopravnost u međusobnom poštovanju i priznavanju povijesnih, kulturnih i ekonomskih vlastitosti svakoga naroda, to će biti povoljniji uvjeti za stvaranje uvjerljive ekumenske klime i ekumenskog približavanja koje se može i mora ostvarivati uvijek u svjetlu slobode i mira. [...] Želim biti i s te strane jasan, jer Crkva ne može biti odijeljena od konkretnog života svojih sinova, koji nisu samo članovi Crkve nego i sinovi svoga naroda.«⁵⁰ Na tragu zahtjeva hrvatskoga nacionalnog pokreta početkom 70-ih godina XX. stoljeća Kuharić je naglasio kako je ekumenizam ovisan o političkoj, kulturnoj i ekonomskoj ravnopravnosti naroda u Jugoslaviji, osobito naglašavajući ravnopravnost Hrvata i Srba.

Od 3. do 10. rujna 1973. u Vodicama je održan susret Međunarodnoga ekumenskog društva na kojem je sudjelovalo preko dvije stotine članova. Skup su pozdravili šibenski biskup Arnerić i episkop Stefan uz čiju je suglasnost i bio održan.⁵¹

Iz priloženog se može vidjeti kako je odmah po završetku Drugoga vatikanskog koncila ekumenska ideja naišla na veliki odjek među Hrvatima. Sâm ekumenski pristup, u prvom redu prema pravoslavcima, odvijao se na svim razinama, od razine Biskupske konferencije do razine župâ i samostanâ. Tako

⁴⁹ Usp. Prvi dogovor katoličkih i pravoslavnih novinara u Jugoslaviji, u: *Glas Koncila*, 1. XII. 1968., 5.

⁵⁰ Biskup Kuharić o odnosima Katoličke i Pravoslavne Crkve, u: *Glas Koncila*, 25. I. 1970., 7.

⁵¹ V. V., Međunarodni ekumenski susret u Vodicama kraj Šibenika, u: *Glas Koncila*, 16. IX. 1973., 4.

slobodno možemo reći da je ekumenska ideja, iako još u povojima, vrlo rano zaživjela unutar Crkve u Hrvata.

2.1. Ekumenske teme u Glasu Koncila

Smanjeni pritisak države na Crkvu početkom 60-ih godina XX. stoljeća, promjena odnosa Crkve i države u tome razdoblju, osobito otvaranje Ivana XXIII. prema zemljama komunističkog bloka kod nas su se najbolje očitovali kroz pojavu crkvenog tiska. To se ponajprije odnosi na *Glas Koncila*, a zatim i na druge tiskovine koje su ugledale svjetlo dana 60-ih godina. Upravo nam to omogućuje da se ekumensko gibanje na našim prostorima može sagledati i kroz taj vid. *Glas Koncila* je od samog početka, od svojega prvog broja, aktivno pratio ekumenska događanja na razini sveopće Crkve i na razini mjesne Crkve. Budući da bi detaljnija analiza uzela puno prostora, jer je broj članaka vezanih uz ekumenizam uistinu velik, treba se usmjeriti na jedan pregledan prikaz djelatnosti toga katoličkog tjednika na ekumenskom polju u razdoblju koje obilježava početak suvremenoga ekumenskog pokreta u Hrvatskoj.

Već prvi broj, tada još *Talasa Koncila* donosi članak pod naslovom »Srušimo ograde«, u kojem su prikazani važniji ekumenski događaji na razini različitih Crkava i vjerskih zajednica citirajući pritom papu Ivana XXIII.: »Dođite i srušimo ograde koje nas dijele; ponovno ispitajmo točke nauke koje nam još nisu zajedničke; uznastojmo da riječima Vjerovanja dadnemo jedinstveni smisao i ostvarimo hijerarhijsko jedinstvo.«⁵² Članak završava konstatacijom kako Katolička crkva sudjeluje u svim tim gibanjima »s puno srca, ljubavi i radosti preko svojih promatrača, koji mogu kod sastanaka nesjedinjenih kršćana živim prisustvovanjem i tumačenjima ukloniti mnoge prividne zapreke i razmimoilaženja među kršćanima...«⁵³ Također prenosi i vijest da je dvanaest pravoslavnih Crkava jednoglasno odlučilo uspostaviti vezu s Rimokatoličkom crkvom i poslati promatrače na Koncil.⁵⁴ Osobitu pažnju poklanjao je *Glas Koncila* ekumenskim temama u vrijeme održavanja Koncila, i često donosio izvještaje koji su vezani uz sudjelovanje nekatoličkih promatrača, kojih je bilo 68 iz 21 Crkve ili zajednice.⁵⁵

⁵² Srušimo ograde, u: *Talasa Koncila*, 29. IX. 1963., 11.

⁵³ *Isto*, 15.

⁵⁴ Historijska odluka pravoslavnih crkava, u: *Talasa Koncila*, 29. IX. 1963., 24.

⁵⁵ Usp. Sastanak nekatoličkih promatrača sa Sekretarijatom za sjedinjenje, u: *Glas Koncila*, 20. X. 1963., 15.

I nakon Koncila velika se pažnja posvećivala ekumenskim pitanjima. Osim Šagi-Bunićevih članaka o ekumenizmu, zaredao se veliki broj članaka vezanih uz ovo pitanje na razini sveopće Crkve. Zanimljiv je govor pape Pavla VI. o ekumenizmu u kojem on upozorava da prema pokretu za jedinstvo kršćana ne treba zauzimati ni stav ravnodušnosti, ni pretjeranog zanosa, ni nepovjerljive sumnjičavosti, nego treba djelovati stavom povjerenja prema smjernicama Koncila.⁵⁶ Časopis je s velikim zanimanjem pratio i posjet anglikanskog poglavara nadbiskupa Ramseyja papi Pavlu VI. 20. ožujka 1966. Tom je susretu posvećena velika pažnja te je vrlo detaljno obrađen.⁵⁷ Među brojnim ekumenskim temama koje su našle svoje mjesto u *Glasu Koncila* treba istaknuti i govor kardinala Augustina Bee, tajnika Tajništva za jedinstvo kršćana. On kaže kako bit dijaloga nije u tome da se drugoga odvrati od njegove vjere, niti dijalog ima svrhu obratiti drugoga na našu vjeru te upozorava kako se »uvijek, a posebno s našom odijeljenom braćom mora strogo čuvati čistoća nauke«⁵⁸. No, s druge strane, dodaje kako bi bila krivo shvaćena ljubav prema odijeljenoj braći kada bi Katolička crkve od njih tražila da priznaju određene dogme, zaključke Tridentskog koncila, kao i to kada bi druge Crkve tražile da Katolička crkva revidira dogmu o prvenstvu i nezabludivosti pape.⁵⁹ *Glas Koncila* donosi i izjavu carigradskog patrijarha Atenagore I. o povijesnom susretu s Pavlom VI. u Jeruzalemu: »Već smo u jedinstvu s Rimskom Crkvom i u Ime Kristovo nastojimo ustanoviti međusobno saobraćanje koje će morati zauvijek izbrisati svaku sjenu naše vjekovne i stoga još apsurdnije podijeljenosti. Kolika je glupost bila što smo se odijelili! [...] Moj je san da pođem u Rim. [...] Gorim od želje da pođem u Rim. U Jeruzalemu je jedinstvo prestalo biti nedostižno. [...] Taj susret nije bio pripremljen ostvario se kao dar neba.«⁶⁰ Jednom drugom prigodom Atenagora će se izjasniti kako je Koncil bio prekretnica u povijesti kršćanstva te smo »izašli iz svojih utvrda, koje su stoljećima bile zatvorene. [...] Najglavniji zadatak crkvenih poglavara u ekumenskom djelovanju bit će da uvjere svoje vjernike kako svi zajedno pripadamo jednoj istoj Crkvi.«⁶¹

U prvoj polovici 1967. godine *Glas Koncila* izvještava o ekumenskim do-
dirima između njemačkoga katoličkog episkopata i Srpske pravoslavne crkve
prenoseći izvještaj sa susreta u Beogradu, koji je bio održan od 29. ožujka do

⁵⁶ Usp. PAVAO VI., Što je taj ekumenizam, u: *Glas Koncila*, 6. II. 1966., 1.

⁵⁷ Nadbiskup Ramsey posjetio papu, u: *Glas Koncila*, 10. IV. 1966., 5.

⁵⁸ Augustin BEA, Što znači ekumenizam?, u: *Glas Koncila*, 3. VIII. 1966., 3.

⁵⁹ *Isto*.

⁶⁰ ATENAGORA I., Već smo u jedinstvu s Rimskom Crkvom, u: *Glas Koncila*, 28. VIII. 1966., 5.

⁶¹ ATENAGORA I., Jedinstvo Crkvi nije daleko, u: *Glas Koncila*, 4. XII. 1966., 3.

1. travnja, odnosno susreta njemačkih biskupa s patrijarhom Germanom.⁶² Također prenosi i govor pape Pavla VI. o jedinstvu kršćana u kojemu papa, po završetku godišnje skupštine Tajništva za kršćansko jedinstvo, navodi kako je »strpljivost ekumenska krepost«⁶³. Nadodaje kako se ekumenski duh ukorijenio zaslugom Koncila, spominjući pritom susrete s najvišim vjerskim poglavarima nesjedinjenih kršćanskih Crkava. Govor je zaključio konstatacijom kako »između časne Pravoslavne Crkve i Katoličke Crkve već postoji jedna vrsta zajedništva koje se rađa i koje nagovještava da ćemo vidjeti blagoslovljeni i blistavi dan našeg potpunog i dubokog jedinstva«⁶⁴. Nadalje, *Glas Koncila* prenosi i nove uredbe o sudjelovanju u liturgijskim činima između katolika i drugih kršćana kako je to odredio *Ekumenski direktorij* od 14. svibnja 1967.⁶⁵ Osobito veliku pozornost izazvao je susret Atenagore I. i Pavla VI. u Carigradu 25. srpnja 1967. kojemu je *Glas Koncila* posvetio veći broj stranica.⁶⁶ Također izvješćuje o dolasku Atenagore u Beograd 11. listopada 1967., na njegovu proputovanju u Rim,⁶⁷ te o njegovu dolasku u Rim u posjet Pavlu VI.⁶⁸ Svim tim događajima od ekumenskog značenja za sveopću Crkvu *Glas Koncila* je pridavao veliku pažnju i detaljno ih pratio u svojim novinskim izvješćima. To je na svojevrsan način pokazatelj velike aktualnosti ekumenskih tema u poslijekoncilskom razdoblju, kako na razini sveopće Crkve, tako i na razini Crkve u Hrvata. Osobito je vidljivo da je ekumenski duh koji je zahvatio Crkvu u Hrvata u poslijekoncilskom razdoblju bio izrazito jak i proširen te da je ta problematika zaokupljala velik dio i ondašnjih katoličkih tiskovina, među kojima je prednjačio *Glas Koncila*.

Početak 70-ih godina XX. stoljeća ekumenske će teme zauzimati malo mjesta u rubrikama *Glasa Koncila*, za razliku od ranijeg razdoblja. Povod tomu bit će i vrijeme hrvatskog proljeća kada će u prvi plan više izbiti nacionalne teme, a osobito odnos sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Od značajnijih ekumenskih tema nalazimo tek 1972. godine veliki članak o smrti patrijarha Atenagore I. i o njegovim zaslugama za ekumenski pokret.⁶⁹ Godine 1973. objavljen

⁶² Započeli ekumenski dodiri između njemačkog katoličkog episkopata i Srpske pravoslavne crkve, u: *Glas Koncila*, 30. IV. 1967., 6.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ PAVAO VI., Držimo da između časne Pravoslavne Crkve i Katoličke već postoji neko zajedništvo, u: *Glas Koncila*, 14. V. 1967., 4.

⁶⁵ Usp. Novo o ekumenizmu, u: *Glas Koncila*, 11. VI. 1967., 3.

⁶⁶ Usp. Zagrljaj Rima i Carigrada, u: *Glas Koncila*, 6. VIII. 1967., 1, 7–11.

⁶⁷ Usp. Patrijarh Atenagora u Beogradu, u: *Glas Koncila*, 22. X. 1967., 1; Srpska crkva podu-
pire rad za jedinstvo kršćana, u: *Glas Koncila*, 22. X. 1967., 5.

⁶⁸ Usp. Atenagora u Rimu, u: *Glas Koncila*, 5. XI. 1967., 1, 3, 4–5.

⁶⁹ Umro patrijarh Atenagora I., u: *Glas Koncila*, 23. VII. 1972., 1–3.

je članak o posjetu koptskog poglavara Amba Šenude III. papi Pavlu VI.⁷⁰ Tu je i članak vezan uz 25. obljetnicu Ekumenskog vijeća Crkava koja je proslavljena u Ženevi od 22. do 29. kolovoza 1973..⁷¹

Ekumenski duh koji je zahvatio Crkvu u razdoblju odmah nakon Koncila kao da je počeo jenjavati početkom 70-ih godina. Bilo je sve manje susreta i članaka vezanih uz ekumenizam, a to se održavalo na svim poljima ekumenske djelatnosti. Upravo se ta činjenica može iščitati i iz povećeg članka *Glasa Koncila* posvećenog ekumenizmu u kojem se govori o »svoj tužnoj slici ekumenizma kod nas«⁷². U tom članku donosi se i pismo s izvanrednog zasjedanja Biskupske konferencije od 29. i 30. siječnja 1974. u Zagrebu koja je uputila *Pastirski poziv svim članovima Katoličke crkve u Jugoslaviji na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja*.⁷³ Iako je prvotno oduševljenje s vremenom splasnulo i ostavilo veliku prazninu na ekumenskom polju, i dalje je bilo događaja vrijednih pažnje. Tako je u Mariboru od 23. do 26. rujna 1974. održan Prvi ekumenski simpozij u Jugoslaviji koji je organizirao Teološki fakultet u Ljubljani u dogovoru s Teološkim fakultetom Srpske pravoslavne crkve u Beogradu i Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Zagrebu. Tema simpozija bila je »pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u odnosu na sakramente i posebno na euharistiju«⁷⁴. No, da mnoga očekivanja poslijekoncilskog razdoblja nisu bila ostvarena te da ekumenizam nije polučio one rezultate kojima su se nadali mnogi iskreni ekumenisti onoga vremena, očito je i iz jednoga pisma Mije Škvorca, s kraja 1974. godine, u kojem među ostalim kaže: »Bili smo radosni kada su se sastajali papa i patrijarh u Jeruzalemu, u carigradskom Fanaru, u Rimu. [...] Kada je papa molio zajedno s nadbiskupom Ramseyem [...] i s pokojim drugim odijeljenim visokim prelatom. [...] Veoma su utješno odzvanjale duboko bratske riječi kardinala Bee upravljene odijeljenoj braći. [...] No danas nam je nekud nelagodno. Hladno. Sumrtvo... Katolici i ostali kršćani pohađaju se, razgovaraju, dopisuju i mole. Uza sve to koliki krajevi svijeta, i kršćanskog svijeta jedva osjećaju da se ostvaruje Isusova želja s Posljednje večere 'da svi budu jedno'.«⁷⁵ Ovaj članak možda ponajbolje pokazuje kako je splasnulo prvotno ekumensko oduševljenje i kako je time započela nova faza ekumenizma na našim prostorima koja

⁷⁰ Usp. Postoji stvarna mogućnost da 25 milijuna Kopta obnovi jedinstvo s Rimskom Crkvom, u: *Glas Koncila*, 27. V. 1973., 1–3.

⁷¹ Usp. Pravoslavni upozoravaju da ipak treba naviještati Krista, u: *Glas Koncila*, 16. IX. 1973., 4.

⁷² Kršćanska nesloga-sablazan namjesto naviještanja evanđelja, u: *Glas Koncila*, 17. III. 1974., 3.

⁷³ Usp. *Isto*.

⁷⁴ Tomislav IVANČIĆ, Uzajamno otkriće euharistije, u: *Glas Koncila*, 6. X. 1974., 3, 11.

⁷⁵ Mijo ŠKVORC, Jadni naš ekumenizam..., u: *Glas Koncila*, 25. XII. 1974.

će trajati sve do početka 90-ih godina XX. stoljeća kada će se zbog novonastalih društveno-ekonomskih i povijesnih prilika pred ekumenizmom pojaviti novi izazovi i prepreke, koji nasreću ni u najteže ratno vrijeme neće uspjeti utrnuti autentičnu koncilsku ekumensku svijest u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj.

2.2. Ekumenska misao Tomislava Janka Šagi-Bunića u poslijekoncilskom razdoblju

Možda niti jedna osoba nije toliko obilježila ekumenski pokret unutar Crkve u Hrvata koliko kapucin Tomislav Janko Šagi-Bunić (Brodarovec kraj Varaždina, 2. II. 1923. – Zagreb, 21. VII. 1999.), koji je kao aktivni sudionik Drugoga vatikanskog koncila svakako jedna od najznačajnijih osoba koje su pridonijele širenju ekumenske misli u Hrvatskoj i sustavnom ekumenskom radu među katolicima u ondašnjoj Jugoslaviji. Šagi-Bunić je u nizu članaka koje je objavio u *Glasi Koncila* i biltenu *Poslušni Duhu* iznio temeljne misli hrvatskoga ekumenskog pokreta, osobito u razdoblju koje je uslijedilo nakon Koncila, kada su svi sa zanosom pristupali novini u Katoličkoj crkvi koja je u mnogočemu bila obilježena i ekumenizmom. Njegovi članci najbolje oslikavaju ono vrijeme, ali su i idejni putokaz u kojem se smjeru trebao kretati ekumenizam u našim krajevima.

Prvi svoj članak u *Glasi Koncila* objavio je 1964. godine, još u vrijeme trajanja Koncila. Započinje ga definicijom ekumenizma: »Ekumenizam je pokret za ujedinjenje svih kršćanskih zajednica u jednoj Crkvi Kristovoj.«⁷⁶ Prema njemu, radi se sada o novoj metodi koja teži tome da otkrijemo drugoga i da postignemo jedinstvo u Kristu. Nekoliko je osnovnih ideja vezanih uz ekumenizam od kojih je prva irenizam. Prema tome, jedinstvo mora biti u »jednoj vjeri i iskrenoj ljubavi«⁷⁷. Pravi ekumenizam nije u tome da se zajednice odriču ili da zataje ono u što vjeruju, niti od odijeljene braće treba zahtijevati da se oni radi nekoga prividnog mira odreknu svoje savjesti. Svi se trebaju truditi da pokušaju pronaći ono dobro što svaka zajednica ima i što potječe od Krista, pa makar često izrečeno u drugoj formi. Druga ideja je dijalog, a dijalog je razgovor. Katolici trebaju čuti što kažu drugi, ali bi i drugi trebali čuti što kažu katolici te je potrebno pronaći koliko se svi zajedno slažu s Isusom Kristom. Jedinstvo kršćana ne može se postići u vodoravnoj liniji nego samo u međusobnim dodirima i raspravama i to u okomitoj liniji u jedinstvu s Kristom i u vjernosti Kristu. Zbog toga treba poći na izvore, u prvom redu svetopisamske, a zatim na najstarije tradicije, liturgije, »u najintimniju misterioznu vezu s Du-

⁷⁶ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Što je ekumenizam?, u: *Glas Koncila*, 25. XII. 1964., 4.

⁷⁷ Isto.

hom Svetim koji djeluje u Crkvi«⁷⁸. Ovo su dva bitna smjera: vjernost Kristu i miroljubiva želja da razumijemo jedini druge. Šagi-Bunić nadalje kaže: »Mi katolici vjerujemo da smo prava Crkva koja posjeduje bitno jedinstvo, koje se vidljivo očituje u zajedništvu sa stolicom Petrovom: mi se toga ne možemo odreći, a pravi ekumenisti to od nas ni ne traže, makar nisu u jedinstvu Katoličke crkve.«⁷⁹ Ekumenski rad ponajprije se tiče obrazovanih teologa, svećenika i biskupa, a svi će vjernici biti ekumenisti ako u prvome redu budu vjerni Kristu i njegovu evanđelju.⁸⁰

Šagi-Bunić će smatrati kako je vjernost Koncilu usko vezana uz ekumenizam. Pozivajući se na Dekret o ekumenizmu kaže kako je briga za ekumenizam, odnosno za uspostavu punog jedinstva, stvar cijele Crkve, u skladu s ulogama koje svatko ima u Crkvi. On ne bi trebao biti samo djelatnost hijerarhije, nego svih slojeva vjernika. Osobitost ekumenizma kod nas očituje se u posebnim prilikama koje su kod nas vladale. Naglašava kako treba shvatiti da ekumensko gibanje prije svega ima samo i isključivo religiozni sadržaj te stoga iz njega treba isključiti svaki nacionalizam, koji teško obilježava pravoslavne i katolike na ovim prostorima. To je pitanje Kristove haljine koja je žalosno razderana. Sjedinjenje se može dogoditi samo u Kristu Isusu.⁸¹ Uvijek kada govori o ekumenizmu na prostoru Jugoslavije, Šagi-Bunić uporno naglašava opasnost nacionalizama za ekumenski pokret i zato stalno ističe kako ekumenizam ne ugrožava ničiji nacionalni identitet nego je on duhovna stvarnost koja se treba događati u Isusu Kristu. Stoga iz njega treba isključiti sve što je, kako on kaže, »ovozemaljsko«⁸². Ekumenizam prema njemu ne želi nikome ništa oduzeti niti ikoga staviti u bilo kakav dubiozni položaj, »već se želi pravo duhovno jedinstvo u raznovrsnosti, gdje će svaki sačuvati svoja dobra«⁸³. Ekumenska nastojanja u našim krajevima moraju u prvom redu zauzeti jasan stav u odnosu na negdašnji rad na sjedinjenju katolika i pravoslavnih. Pritom treba odbaciti sve nereligijske elemente, osobito političko-nacionalne, kulturne i državotvorne ciljeve kako oni ne bi opterećivali kršćanski cilj a to je jedinstvo Crkava. Nadasve ideju koja je crkveno jedinstvo vezivala uz jedinstvo svih Slavena ili ga shvaćala kao komponentu narodnog jedinstva između Hrvata i Srba.⁸⁴ Šagi-Bunić smatra da zbližavanje katolika i pravoslavaca na ekumenskom polju

⁷⁸ *Isto.*

⁷⁹ *Isto.*

⁸⁰ *Isto.*

⁸¹ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Gdje smo s ekumenizmom?, u: *Glas Koncila*, 9. I. 1966., 3.

⁸² *Isto.*

⁸³ *Isto.*

⁸⁴ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenizam bez romantike, u: *Glas Koncila*, 2. IV. 1967., 4.

treba biti oslobođeno od nacionalnih i političkih uvjetovanosti te kako treba razlikovati vjerničku od nacionalne pripadnosti. Pitanje odnosa Hrvata i Srba treba rješavati trijezno i bez zataškavanja povijesnih rana i nesporazuma, a sve odnose koji opterećuju ta dva naroda treba rješavati političkim sredstvima, ne nasiljem. Stoga piše kako naš ekumenizam treba voditi računa »o konkretnim problemima na našem prostoru i tu on želi ostvariti Kristovo jedinstvo koje je metanacionalno, ono transcendirira narode. Ono pomaže da se narodi mogu bolje razumjeti, ali nikada ono ne ukida i ne smije ukidati narode.«⁸⁵

Na tom tragu Šagi-Bunić nastavlja govoriti o ekumenizmu kao onome koji nije uperen ni protiv koga na svijetu, osobito ne protiv ateista, jer je Krist došao na svijet da spasi sve ljude i povede ih na put ljubavi. Tako i kršćanski rad na razumijevanju, zbližavanju, ljubavi i sjedinjenju ide za time da budemo jedno u Kristu, a ne da se otvara novi front protiv nekoga. Zato je potrebno u skladu s Dekretom o ekumenizmu reformirati Crkvu kao cjelinu i raditi na unutarnjem obraćenju srca.⁸⁶ Osobito naglašava kako ekumenizam nije *taktički* potez Crkve prema ateizmu, jer ekumenizam nije oportunistički, već je to Božja stvar a ne ljudska. On je uvijek za, nikada protiv. Ekumenizam je prije svega okupljanje vjernika oko Krista za svjedočanstvo realnosti Božje ljubavi prema čovjeku. Jer samo se po toj ljubavi, odnosno bratskoj ljubavi onih koji vjeruju, ostvaruje stvarni znak jedinstva u Kristu i tek tako svijet može spoznati da Bog doista jest u svijetu i povijesno prisutan.⁸⁷

Ekumensko nastojanje oko jedinstva treba zahvatiti sve vjernike, ne smije ostati samo pregovaranje iza zatvorenih vrata. Povijest je pokazala da se takva vrsta dogovora pokazala neuspješnom. Ako Crkva hoće ostati vjerna evanđelju, ekumenski rad mora ići za tim da se stvori ekumenska klima, ostvarivanje jednoga iskrenog stanja kršćanske ljubavi i razumijevanja, putem strpljivog i dugotrajnog odgajanja svih za poštivanje drugoga i za ljubav, a protiv fanatizma. Zato je prvi zadatak ekumenizma stvaranje »sveopće ekumenske klime«⁸⁸. Temelj ostvarivanja takve klime jest molitva bez koje se ne može doći do punog jedinstva niti ozbiljno krenuti putem ekumenizma: »Na ovaj ekumenski put kako ga je zacrtao Koncil može se zakoračiti samo u molitvi...«⁸⁹ Molitveni ekumenizam za Šagi-Bunića je početak svakog ekumenizma i on mora zahvatiti najšire slojeve vjernika. Upravo je taj duhovni ekumenizam »temeljna

⁸⁵ *Isto.*

⁸⁶ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Gdje smo s ekumenizmom?, 3.

⁸⁷ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenizam kao svjedočenje, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 2, 31–32.

⁸⁸ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenizam bez romantike, 4.

⁸⁹ *Isto.*

i neophodno potrebna klima, nužna atmosfera, u kojoj se može razvijati sav ostali ekumenski rad i svako drugo nastojanje prema vidljivom jedinstvu⁹⁰. I sam Koncil upućuje na to da se zajedno moli s rastavljenom braćom, da se mole molitve koje su tako uređene i vođene kao zajedničke molitve. Potrebno je da se kršćani različitih konfesija zajedno okupe i mole jer time pokazuju da imaju nešto zajedničko što ih intimno veže i ujedinjuje, a zajednička molitva je upravo najbolji izvanjski znak kršćanskog jedinstva. Kroz nju se najbolje vidi što kršćane povezuje. U prvom redu to je zajednička vjera u Presveto Trojstvo, Krista Spasitelja, zatim zajednička Riječ pohranjena u Bibliji i sama molitva. Ona je ta koja omogućuje svakom kršćaninu iskustvo kako je s drugim kršćaninom povezan drukčije nego s nekrštenim. Ekumenska molitva treba biti u potpunosti iskrena, istinita jer »sve što se protivi istini, protivi se Duhu Kristovu, pa zato i ekumenizmu«⁹¹.

Sam ekumenski rad uključuje obostranost, odnosno uspjeh ekumenizma ovisi o tome da sve strane započnu unutarnje napore i da se obnove u Kristu te tako traže putove pravog jedinstva. Jedinstva nema bez obostrane obnove i obostrane zauzetosti. To je kod katolika započeo Koncil koji je Crkvu stavio u stanje prave evanđeoske obnove i uputio katolike na konkretne korake prema ostaloj braći. Zato katolici trebaju krenuti s povjerenjem u Kristovu ljubav i snagu Duha Svetoga držeći se smjernica Koncila na ekumenskom putu. Sama bit ekumenizma sastoji se prema Šagi-Buniću u iskrenom prijateljskom pri-lazanju k drugome, dajući mu što mi imamo i od njega primajući što nam on može dati.⁹² On smatra da pravi ekumenizam ne uzima sebi u zadatak utvrditi stupanj i veličinu krivnje pojedinih kršćanskih zajednica za ono što se dogodilo u prošlosti. Ekumenizam se treba okrenuti prema budućnosti i tražiti jedinstvo u Kristu, rast u ljubavi i opraštanju, a ne u razračunavanju s drugim zajednicama i opravdanju vlastite prošlosti.⁹³ Put kojim je krenulo katoličko kršćanstvo za njega je novi i drukčiji put. Iako Crkva čvrsto vjeruje da je ona prava Crkva Kristova i da ona posjeduje Kristovu istinu i milost, ipak ona poziva na to da upoznamo odijeljene kršćane i da vidimo što oni imaju zajedničko s nama. Koncil nije, prema Šagi-Buniću, promijenio nešto bitno u shvaćanju Crkve o samoj sebi, ali je promijenio stav prema osobama i zajednicama.⁹⁴ Ono što bitno odlikuje poslijekoncilsku Crkvu jest to što je zakoračila u dijalog.

⁹⁰ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenska molitva, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 2, 33.

⁹¹ *Isto*, 36.

⁹² Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenska problematika kod nas, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 3, 75–76.

⁹³ Usp. *Isto*, 77–78.

⁹⁴ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Zagreb, 1986., 225–226.

I unutar same sebe i prema drugima. On je bitan i nezaobilazan. Šagi-Bunić kaže kako je prva i temeljna spoznaja da u dijalog ne stupaju nauke nego ljudi. Dijalog uključuje da sugovornika priznamo kao ravnopravnog, i zato treba znati slušati, a ne samo govoriti: »Dijalog počinje od toga da drugome priznam slobodu i jednakost da prihvati ili ne prihvati moju misao, prema svome iskrenom uvjerenju i savjesti.«⁹⁵ Prema tome kršćani trebaju postati ljudi dijaloga, njegovi ostvarivatelji među sobom. Najprije unutar Crkve, zatim s ostalom kršćanskom braćom, s drugim religioznim skupinama i, naposljetku, s onima koji ne vjeruju.⁹⁶

Postavlja se pitanje kako je Šagi-Bunić na tragu Koncila zamišljao kršćansko jedinstvo. U jednome članku u biltenu *Poslušni Duhu* kaže kako u poniznosti srca moramo priznati da mi ne znamo kako će se ostvariti jedinstvo, niti možemo predvidjeti kako će Bog to izvesti, ali je naš zadatak boriti se za jedinstvo i sve učiniti kako bi se ono ostvarilo. Stoga je za buduće jedinstvo osobito važno započeti na unutarnjem radu, započeti obnovu same Crkve koju je zacrtao Koncil. Ekumenizam zahtijeva svestranu obnovu Crkve koja treba ići k tome da postane što vjernija Kristu u svojem vremenu. Zato je nemoguće odmah staviti na papir uvjete i načine kako će se jedinstvo provesti te utvrditi kakav će vanjski izgled ono imati. Sve to ovisi o svestranoj obnovi Crkava na putu njihove sve veće vjernosti Kristu i ostvarenja poslanja da služe Kristu u suvremenom svijetu.⁹⁷ To je ona vodoravna vertikalna dimenzija o kojoj je govorio Šagi-Bunić, a koja u prvom redu zahtijeva obnovu Crkve kako bi se zatim uspostavio okomiti odnos prema gore, prema Kristu koji je jamac jedinstva svih kršćanskih Crkava i zajednica.⁹⁸ Sve Crkve i kršćanske zajednice moraju se kretati po toj vertikalnoj dimenziji kako bi »stresle sa sebe prah stoljeća i zablistale pred svijetom u Kristovoj čistoći...«⁹⁹

Ekumensko otvaranje za Šagi-Bunića je bilo polazište za planetarno otvaranje. Religije su prema njemu kohezivna snaga, a religijsko zajedništvo je jedno od sržnih počela koja su ujedinjavala ljude. To vrijedi i za kršćanstvo u svim njegovim formama. Novost ovoga vremena jest ta što su sve Crkve i zajednice prihvatile jedno dinamičko ujedinjavanje svijeta koje ne zahtijeva ni od koga da napusti svoje stavove ili da prihvati stavove drugoga, već da se počne tražiti iskrenost i otvorenost za probleme i respektiranje drugoga kao

⁹⁵ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Što je dijalog, u: *Glas Koncila*, 31. VII. 1966., 3.

⁹⁶ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Što je dijalog, u: *Glas Koncila*, 14. VIII. 1966., 3.

⁹⁷ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenska problematika kod nas, 83–84.

⁹⁸ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Što je ekumenizam?, 4.

⁹⁹ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenska problematika kod nas, 84.

drugoga.¹⁰⁰ Za njega je to ostvarenje vidljivo kroz rad Ekumenskog vijeća Crkava i kroz gibanje koje je uslijedilo nakon Drugoga vatikanskog koncila, koji je otvorio Crkvu prema ostalim religioznim gibanjima i zajednicama, prema kulturnim i drugim vrstama grupiranja, prema ateistima i ateističkohumanističkim gibanjima.¹⁰¹ Da bi se ekumenizam mogao ostvarivati na globalnom planu, potrebno je da sve Crkve i zajednice započnu svestranu obnovu, kao što je to učinila Katolička crkva na Drugome vatikanskom koncilu.

Članci Tomislava Šagi-Bunića koje je objavljivao u koncilskom i poslijekoncilskom vremenu, u razdoblju neposredno nakon završetka Koncila, odišu trezvenošću u promišljanju o ekumenskim potrebama ali i zanosom Crkve koja se otvorila svijetu. Svakako da je taj zanos zahvatio i teologa i vjernika koji je i sâm bio sudionik Koncila te koji je njegove zaključke nastojao prenijeti i u vlastiti narod. No, ne može se ne zamijetiti da je Šagi-Bunić vrlo realan u svojim zahtjevima vezanima uz ekumenizam. Sam duboko vjeruje u ideju ujedinjenja svih kršćanskih Crkava i zajednica, ali je svjestan da je put prema tome korjenita obnova i reforma vlastitih redova. Zatim, tu je neizostavna uloga dijaloga, koji drugog prihvaća i upoznaje. S druge strane, vrlo je dobro svjestan svih odnosa koji su opterećivali kršćanske Crkve u prošlosti i potrebu da se te podjele nadiđu. Zato smatra da je molitva, kako zajednička tako i osobna, početak i put prema nadilaženju tih podjela ali i način da se uspostavi ona vertikalna, o kojoj tako često govori, koja bi zatim bila jamac jedinstva. Također je duboko svjestan koliko je povijesno nasljeđe opterećujuće za naše prostore i koliko različiti nacionalizmi utječu na odnose katolika i pravoslavaca. Tu posebno ističe duhovnu i religioznu dimenziju ekumenizma koji bi trebao nadići sve nacionalne, društvene, povijesne i kulturne barijere, iako ne bježi od problema koji su vrlo očiti. Neosporna je činjenica da je Šagi-Bunić pionir ali i najveći mislioc ekumenizma Crkve u Hrvata. Njegov entuzijizam i jasnoća u ekumenskom promišljanju utrljali su put daljnjim ekumenskim zbivanjima u kojima je često i sâm uzimao udjela.

2.3. *Srpska pravoslavna crkva i ekumenizam u poslijekoncilskom razdoblju*

Već je Šagi-Bunić primijetio kako se kod nas »potencira s povijesnom činjenicom da se etnička i kulturna granica između Hrvata i Srba pokriva s vjerskom granicom između katolicizma i pravoslavlja«¹⁰². Prema njemu, tu činjenicu tre-

¹⁰⁰ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, 259.

¹⁰¹ Usp. *Isto*.

¹⁰² *Isto*.

ba zrelo ocjenjivati te »objektivno i zrelo o njoj suditi«¹⁰³, pritom se ne smijemo zaslijepiti uskogrudnošću ili fanatizmom, nego treba »iskreno i mudro i pošteno i odvažno tražiti takve putove budućnosti koji neće dozvoliti da se padne natrag u konfuzije i zloporabe u koje se padalo toliko puta u prošlosti«¹⁰⁴. Zato kaže kako ekumenizam »ne stavlja u pitanje osebjnost hrvatskog niti osebjnost srpskog naroda, već želi da dovede do vidljivog jedinstva u Kristu između Katoličke i Pravoslavne crkve. Hrvati ostaju Hrvati, a Srbi ostaju Srbi...«¹⁰⁵

Ekumenizam je na našim prostorima prvenstveno bio usmjeren na odnose sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Njezina brojčana veličina i prisutnost na hrvatskom etničkom prostoru svakako su većinu ekumenskih nastojanja usmjeravale upravo prema toj instituciji. To je zamijetio i Šagi-Bunić koji stoga i progovara kako treba nadići povijesne podjele i sukobe koji su opterećivali Hrvate, kao većinski katolike, i Srbe, kao većinski pravoslavce, kako bi se pristupilo ekumenizmu. Uglavnom su sva nastojanja i hrvatskog episkopata, kao i nižih razina crkvene hijerarhije te širih slojeva puka bila usmjerena prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Bilten *Poslušni Duhu* objavio je 1966. godine članak profesora Teološkog fakulteta Srpske pravoslavne crkve u Beogradu dr. Dimitrija Dimitrijevića pod nazivom »Reagovanja pravoslavnih na ekumenizam Drugog vatikanskog sabora«. Dimitrijević započinje svoj članak konstatacijom kako »u samoj suštini hrišćanstva duboko ukorijenjena potreba za jedinstvom ne samo hrišćanskog sveta nego i celog čovečanstva u naše se vreme ispoljava u obliku čežnje za uspostavljanjem narušenog crkvenog jedinstva«¹⁰⁶. Po njemu je ta duboka čežnja ostvarena u tri glavna oblika: Ekumenskom vijeću Crkava, Drugom vatikanskom koncilu i Svepravoslavnoj konferenciji na Rodosu. Osobito je važno napomenuti, kaže Dimitrijević, kako Katolička crkva ostvaruje sve bolju klimu toliko važnu za ekumenske susrete, a koja je znak dubokih duhovnih promjena unutar nje same. Upravo su ta nova klima koju je stvorila Katolička crkva i djelovanje Ekumenskog vijeća Crkava doveli do toga da se u ekumenska nastojanja uključila i Pravoslavna crkva.¹⁰⁷ Osobito je to došlo do izražaja tijekom Treće svepravoslavne konferencije na Rodosu, od 1. do 14. studenog 1964., gdje je zaključeno kako pravoslavne Crkve žele njegovati dobre odnose sa svim kršćanskim Crkvama i konfesijama »za izgradnju hrišćanskog jedinstva u jed-

¹⁰³ *Isto.*

¹⁰⁴ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, Ekumenska problematika u nas, 77.

¹⁰⁵ *Isto*, 78.

¹⁰⁶ Dimitrije DIMITRIJEVIĆ, Reagovanja pravoslavnih na ekumenizam Drugog vatikanskog koncila, u: *Poslušni Duhu*, 1 (1966.) 4, 105.

¹⁰⁷ *Usp. Isto*, 106.

noj, svetoj, sabornoj i apostolskoj crkvi Gospodnjoj, shodno njegovim rečima 'da svi budu jedno'¹⁰⁸. Kao važnu prepreku ostvarivanju punog jedinstva Dimitrijević vidi katoličko učenje o papinoj ulozi u katoličanstvu, ali ni to ne bi trebao biti problem jer je Katolička crkva, prema njemu, zahvaćena procesom obnove »koja ide za tim da se svi historijski nanosi koji su nepotrebni ili čak štetni po crkvu i njeno jedinstvo odstrane i vrate prvobitnu čistoću crkve koja bi bila prihvatljiva za druge crkve koje žele jedinstvo«¹⁰⁹. Posebno naglašava kako je povoljno utjecala promjena terminologije koja više pravoslavne ne naziva »šizmaticima« ili »jereticima« nego »braćom u Hristu«¹¹⁰ te njihovim Crkvama priznaje ekleziološki karakter. Tu promjenu on vidi u tome što se Krista shvaća kao *ugaoni kamen* i središte Crkve te otud kao izvršitelja i uzdržitelja njezina jedinstva, a s druge se strane odijeljenoj braći priznaje veza s Kristom i Svetim Duhom, te sve što je na tom kamenu sazđano »čini jednu, svetu, sabornu i apostolsku crkvu«¹¹¹. Sudbonosnu ulogu u odnosima Katoličke i Pravoslavne crkve trebao bi imati biskupski (episkopski) kolegij, a to bi ujedno mogao biti i izvor poteškoća, jer bi nanovo trebalo definirati položaj apostola Petra u njemu i njegov odnos prema Crkvi kao cjelini, odnosno odrediti ulogu rimskog biskupa u odnosu na cijeli biskupski kolegij. Ponovno naglašava kako je katolički nauk o papi sam po sebi velika smetnja pitanju crkvenog jedinstva, osobito u odnosu na biskupski kolegij i sveopći sabor. Ističe kako je ovdje glavni problem ovisnost biskupskog kolegija o papi, koji kao takav ne uživa samostalnost »koja mu po pravoslavnom učenju po božanskom pravu pripada«¹¹². Pri kraju svojega članka zaključuje kako se ekumenizam Drugoga vatikanskog koncila, s obzirom na razvoj međucrkvениh odnosa i teološke misli, nalazi tek u pripremnoj fazi, ali i ta faza obećava da će tijekom vremena doći do jačeg zbližavanja. Za to je potreban teološki dijalog u pitanjima koja su sporna. Potreban je i dijalog ljubavi koji će se voditi ne samo riječima nego i djelima, osobito na razini međucrkvene suradnje. Svjedočenje te ljubavi nema samo soteriološko već i ekumensko značenje: »Jer ljubav ima osobinu da približuje i spaja, da stvara nerazorivu zajednicu ljudi s Hristom i među sobom, te će u stvari u onoj meri biti ekumenizma na delu više u kojoj se meri ostvaruje ljubav, pošto ljubav ne samo postulira već i ostvaruje, uvećbava jedinstvo.«¹¹³

¹⁰⁸ *Isto*, 111.

¹⁰⁹ *Isto*, 114.

¹¹⁰ *Isto*.

¹¹¹ *Isto*, 115.

¹¹² *Isto*, 116–117.

¹¹³ *Isto*, 119–120.

Ljubav je dakle uvjet ekumenizma i ona je sâm ekumenizam na djelu. Kao ekumenski čin ona se može ostvariti u mnogim oblicima kojima se učvršćuje i izgrađuje jedinstvo, a jedan od tih oblika je dijalog teološke prirode.¹¹⁴

Vrijedi spomenuti i govor patrijarha Germana prigodom posjeta patrijarha Atenagore Beogradu 1967. godine na njegovu proputovanju u Rim. On je u manastiru Žiće govorio o vezama dinastije Nemanjić s Rimom i naglasio kako »taj duh ljubavi želimo da vlada u čovječanstvu, a osobito u našoj državi između Srba i drugih naroda«¹¹⁵. Nadalje je u svojem govoru tijekom koncelebrirane liturgije u Beogradu patrijarh German odobrio ekumenske inicijative patrijarha Atenagore. No također je naglasio kako u svim tim ekumenskim približavanjima »pravoslavlje mora biti očuvano u svojoj cjelini«¹¹⁶.

Krajem 1969. godine novinar *Glasa Koncila* Živko Kustić razgovarao je s vikarnim episkopom patrijarha Germana dr. Danilom Krstićem. Govoreći o razilaženjima u teologiji Crkve i u sakramentima, Krstić je iznio stavove koji baš nisu bili na ekumenskom tragu. Tako je na pitanje o apostolskoj sukcesiji odgovorio kako na tu stvarnost Pravoslavna crkva ne gleda juridički, jer je za nju po tom pitanju nezamjenjiva apostolska vjera. Pravoslavni katolicima, starokatolicima i anglikancima priznaju apostolsko nasljeđe u smislu povijesnog kontinuiteta toga čina i zbog toga što poštuju trodjelnu hijerarhiju (biskup, svećenik, đakon). No, i dalje u pravoslavlju vlada teološka rasprava može li Pravoslavna crkva priznati katoličko ili anglikansko shvaćanje toga reda kao sebi ravnopravnog u svim funkcijama.¹¹⁷ Na pitanje smatra li da katolički svećenici imaju sakramentalni sveti red, poziva se na sv. Ciprijana Kartaškog koji je smatrao da oni koji otpadnu od prave vjere nemaju svetih tajni te citira sv. Augustina prema kojemu i heretici mogu imati svetih tajni ali od njih nemaju milosti.¹¹⁸ Zanimljiv je i pogled koji je dr. Krstić iznio vezano uz pitanje može li katolički svećenik ispovijediti i pričestiti pravoslavnog vjernika ako u blizini nema pravoslavnog svećenika. On kategorički odgovara kako ne može, jer za pravoslavne sakramenti postoje samo u Pravoslavnoj crkvi i to se »pitanje uopšte ne može postaviti«¹¹⁹. Na pitanje je li to službeni stav Srpske pravoslavne crkve, on odgovara: »Ko ne ispoveda pravoslavnu veru ne može dobiti pričest od pravoslavnog sveštenika, niti pravoslavni može izvan svoje Crkve tražiti

¹¹⁴ *Isto*, 120.

¹¹⁵ Srpska Crkva podupire rad za jedinstvo kršćana, u: *Glas Koncila*, 22. X. 1967., 5.

¹¹⁶ *Isto*.

¹¹⁷ Živko KUSTIĆ, Mogućnosti i granice ekumenizma kod nas, u: *Glas Koncila*, 9. XI. 1969., 5.

¹¹⁸ Usp. *Isto*.

¹¹⁹ *Isto*.

pričest.«¹²⁰ Sve drugo bi se prema njemu smatralo otpadom od Pravoslavne crkve.¹²¹ Isti je slučaj i s vjenčanjem. Kad bi se katolik i pravoslavka vjenčali u Katoličkoj crkvi, ona ne bi bila izopćena, ali Pravoslavna crkva ne priznaje to vjenčanje. Ako se žele vjenčati u Pravoslavnoj crkvi, onda katolik ili katolkinja moraju prihvatiti pravoslavnu vjeru.¹²² Ovaj razgovor izazvao je reakcije čitatelja *Glasa Koncila*, koji su najčešće izražavali svoje zaprepaštenje i razočaranje.¹²³ O tom je razgovoru bilo riječi i na skupu pravoslavnih svećenika u Niškoj Banji, krajem 1970. godine. Tako je prota Đorđević iz Leskovca naglasio kako se Katolička crkva »ekumenski otvara, ne da bi vladala nego da bi služila«¹²⁴. Zatim je iznio svoje ekumenske susrete iz Austrije i zamolio predavača dr. Čedomira Draškovića da objasni Krstićev stav o nepriznavanju valjanosti sakramenata koje je podijelio katolički svećenik, na što je ovaj odgovorio kako je to »Krstićevo osobno mišljenje koje odudara od našeg zajedničkog mišljenja. Ono nije pravoslavno teološko mišljenje...« te na kraju izjavio kako je ono »plod nedovoljnog poznavanja toga predmeta. [...] Crkva je neopisiva kao i život. Ekstremista ima svugdje. Ali moramo ovdje reći da nema nikakve razlike o svetim tajnama između nas i katolika.«¹²⁵

Isti dr. Drašković, profesor Teološkog fakulteta u Beogradu, govorio je na tom skupu o ekumenizmu. Prvo je pozvao na dijalog koji bi trebao riješiti sve nedoumice jer u dijalog ne ulaze nauk i stavovi nego ljudi, kao nosioci ideja i stavova. U dijalogu se polazi od uzajamnog poštovanja i nastoji se da se u istom duhu traži punija istina. Za ozbiljan ekumenski dijalog, prema Draškoviću, traži se određena zrelost i poznavanje predmeta. Također spominje kako se u jeku ekumenskih nastojanja pravoslavlje ne može naći izolirano niti ići svojim putem, nego se mora uprisutniti i angažirati u kršćanskom svijetu. Zatim je naglasio kako suvremeni ekumenizam ima bitno duhovno značenje. Osobito je uočio opasnost od nacionalizma, te istaknuo da je ekumenizam »pitanje naše vjernosti Isusu Kristu, naše nastojanje da se sakupi 'razderana Kristova haljina'«¹²⁶. U pravom suvremenom ekumenizmu nitko ne želi nikome ništa oduzeti, svatko želi i mora sačuvati svoje dobro i svoje vrednote, svatko ide za time da upozna tuđe vrednote, da drugoga obogati svojim dobrom. Nije

¹²⁰ *Isto*.

¹²¹ *Usp. Isto*, 5–6.

¹²² *Usp. Isto*, 6.

¹²³ Odjeci intervjua s pravoslavnim episkopom drom Danilom Krstićem, u: *Glas Koncila*, 11. I. 1970., 16.

¹²⁴ Značajan skup pravoslavnih svećenika u Niškoj Banji, u: *Glas Koncila*, 11. X. 1970., 13.

¹²⁵ *Isto*.

¹²⁶ *Isto*.

riječ o taktičkom prešućivanju onoga što nas dijeli, nego o nastojanju da se to ne prenaglašava.¹²⁷ Drašković je progovorio, kao i Krstić, o međunacionalnim odnosima koji su povezani s vjerom, samo što je za razliku od Krstića, vidno opterećenog nacionalnim pitanjem, Drašković naglasio kako su se u »prošlosti Crkve nagomilale prepreke, koje nije lako ni moguće a ni potrebno olako zanemariti...«¹²⁸ Zato smatra kako su dobri ekumenski odnosi korisni i za sređivanje međunacionalnih odnosa.¹²⁹ Ekumenizam stoga treba biti kristocentričan, istaknuo je Drašković.

Ovaj letimičan pregled izjava pravoslavnih teologa i episkopa u razdoblju koje je uslijedilo nakon Drugoga vatikanskog koncila pokazuje kako se unutar srpskog pravoslavlja javljaju dva smjera pristupa ekumenizmu. Izjave vodećih ljudi Srpske pravoslavne crkve pokazuju kako i dalje postoji jaka struja koja ekumenizmu pristupa sa starih pozicija strogog prozelitizma, nacionalizma i isključivosti, ali i struja, čiji su glasnogovornici uglavnom profesori beogradske teologije, koja otvorenije i realnije nastupa u odnosu prema ekumenizmu. Ta je struja osobito uočila velike pomake koje je Katolička crkva učinila na tom polju, zbog toga joj je odala priznanje te je prihvatila mogućnost zajedničkog dijaloga i pokazala spremnost da se putem ekumenizma i otvorenosti za dijalog obiju strana razmotre problematična pitanja i nadiđu problemi koji su teško opterećivali međunacionalne odnose u Jugoslaviji.

Zaključak

Drugi je vatikanski koncil otvorio Crkvu svijetu. Na tom tragu razvio se snažan ekumenski pokret koji je zahvatio čitavu Katoličku crkvu. Svojih odjeka imao je i na prostoru bivše Jugoslavije. Promijenjena društveno-politička klima u komunističkoj Jugoslaviji, smanjenje pritiska države na vjerske zajednice i pojava crkvenih glasila uvelike se odrazila na ekumenski pokret koji je u poslijekoncilskom razdoblju dobio veliki zamah kod nas. Očitovao se na svim razinama i uključivao je sve slojeve vjernika. Osobito je značajna uloga Tomislava J. Šagi-Bunića koji je u to vrijeme napisao veći broj članaka ekumenske tematike i time stvorio svojevrsni ekumenski program prema kojem bi se Crkva u Hrvata trebala ravnati u svojim ekumenskim nastojanjima. No, i onaj prvotni zanos koji je zahvatio Crkvu u Hrvatskoj u poslijekoncilskom razdoblju s vremenom je počeo jenjavati, što se osobito vidi iz ondašnjih vo-

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Isto.

dećih tiskovina. Uzroci tome su različiti. Može se s jedne strane uočiti, osobito u određenim pravoslavnim sredinama, oprez i bojazan da se komunikacijom s katolicima, npr. zajedničkom molitvom, ne povrijede crkveni kanoni i ne iznevjeri doktrina i baština vlastite Crkve. No uzroci su, s druge strane, i u složenom i osjetljivom nacionalnom pitanju kod južnoslavenskih naroda, koje je u mnogočemu opterećivalo i katoličku i pravoslavnu stranu te se odražavalo i na međucrkvene odnose. Ali ni to nije spriječilo razvoj ekumenskog pokreta koji je, iako možda s manje oduševljenja nego u početku, nastavio svoj rad na mnogim poljima crkvene i društvene djelatnosti. Razdoblje od 1963. do 1974. godine može se nazvati razdobljem prve etape ekumenskog gibanja u ondašnjoj Jugoslaviji. To je vrijeme prvih susreta katoličkog i pravoslavnog episkopata, vrijeme nastajanja ekumenske teologije kod nas te ujedno vrijeme velikog zanosa, ali i velikih razočaranja i opadanja tog prvotnog zanosa.

Summary

ECUMENICAL MOVEMENTS IN CROATIA AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

Daniel PATAFTA
Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
d.patafta@yahoo.com

A significant step forward and an opening towards the ecumenical idea and movement, which have been achieved for the whole Catholic Church at the Second Vatican Council, has also had a significant impact in Croatia. This is especially evident in the first few years after the Council, when a whole set of events have been put in motion in the Croatian Church in order to initiate ecumenism in the area of former Yugoslavia. The best source for both directing and getting familiarised with how the ecumenical thought has spread in Croatia in post-conciliar times is Glas Koncila and its bulletin Poslušni Duhu, which was published only five times. These sources show that there was a certain ecumenical euphoria among Croatian clergy and lay believers in the first years after the Council, but there was also a major arrest at the beginning of the seventies of the twentieth century. In these parts, ecumenism was mostly directed towards the Serbian Orthodox Church, in which attitudes towards ecumenism were conflicting; there were those who supported it and those who were very careful and even prejudiced about it. In the area of ecumenical thought and the

whole ecumenical movement in its initial phase in Croatia, the most important role was played by Tomislav Janko Šagi-Bunić, whose articles in Glas Koncila and the bulletin Poslušni Duhu (for which he was the editor-in-chief) show Conciliar directedness of the Catholic Church towards ecumenism. Šagi-Bunić was certainly the leading person of the ecumenical movements in Croatia in the post-conciliar times.

Keywords: *ecumenism, Glas Koncila, Poslušni Duhu, Tomislav Janko Šagi-Bunić, Serbian Orthodox Church, post-conciliar period, Church in Croatia.*